

Araştırma Makalesi

Türkiye’de Tarımsal Göstergelerin GSYH Büyümesi Üzerindeki Etkisi Üzerine Çoklu Regresyon Analizi (2010–2023)

Multiple Regression Analysis on the Impact of Agricultural Indicators on GDP Growth in Turkey (2010–2023)

Şahin ÇETİNKAYA

Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Sağlık

Bilimleri Fakültesi

sahincetinkaya@aksaray.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2937-4247>

Makale Geliş Tarihi	Makale Kabul Tarihi
10.10.2025	09.12.2025

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, tarım istihdamı, tarım enflasyonu ve tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı gibi göstergelerin gayri safi yurt içi hasıla (GSYH) büyümesi üzerindeki etkisini çoklu doğrusal regresyon analizi aracılığıyla değerlendirmektir. İktisat literatüründe, **tarım sektörünün** özellikle gelişmekte olan ülkelerde **istihdam** ve **dış ticaret** yoluyla GSYH'ye katkı sağladığı kabul edilir. Bu çerçevede, tarımsal fiyat istikrarı ise makroekonomik istikrarın ve büyüme potansiyelinin korunmasında merkezi bir rol oynar. Bu çalışma, 2010-2023 döneminde Türkiye ekonomisinde **GSYH büyüme oranı** üzerindeki **tarım istihdamı**, **tarım enflasyonu** ve **tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı** (ihracat/ithalat oranı olarak tanımlanan) değişkenlerinin etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Analizler, GSYH Büyüme Oranı ve Tarım İstihdamı değişkenlerinin logaritması alınarak **Çoklu Doğrusal Regresyon** yöntemiyle (SPSS 27 kullanılarak) gerçekleştirilmiştir. Kurulan modelin **yüksek açıklayıcılığa** sahip olduğu ve istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu tespit edilmiştir. Model güvenilirliği, yapılan tanı testleri (VIF, Durbin-Watson, Breusch-Pagan) ile doğrulanmıştır. Katsayı analizlerinde, **tarım enflasyonunun** GSYH büyümesi üzerinde en güçlü ve **negatif** etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın **tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı** ve **tarım istihdamı** değişkenleri GSYH büyümesini **pozitif** yönde etkilemektedir. Bu bulgular, ekonomik istikrar ve büyüme için tarım sektöründe **enflasyonla mücadelenin** öncelikli bir politika alanı olması gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Tarım enflasyonu, GSYH büyümesi, Çoklu regresyon, tarım istihdamı, dış ticaret dengesi

JEL Kodu: Q10, Q17, O13, E31, J43

Abstract

The main objective of this study is to evaluate the impact of indicators such as **agricultural employment**, **agricultural inflation**, and the **agricultural foreign trade balance** on **Gross Domestic Product (GDP) growth** through multiple linear regression analysis. In the economics literature, the agricultural sector is acknowledged to contribute to GDP, particularly in developing countries, via **employment** and **foreign trade**. Within this framework, agricultural price stability plays a central role in maintaining macroeconomic stability and growth potential. This study specifically aims to examine the effects of agricultural employment, agricultural inflation, and the agricultural foreign trade balance (defined as the export/import ratio) variables on Turkey's GDP growth rate during the 2010–2023 period.

Önerilen Atıf /Suggested Citation

Çetinkaya, Ş., 2025, Türkiye’de Tarımsal Göstergelerin GSYH Büyümesi Üzerindeki Etkisi Üzerine Çoklu Regresyon Analizi (2010–2023), Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 60(4), 4638-4656.

The analyses were performed using the **Multiple Linear Regression** method (utilizing SPSS 27), with the logarithms of the GDP Growth Rate and Agricultural Employment variables being used. The established model was found to have a **high explanatory power** and was statistically significant. Model reliability was confirmed through diagnostic tests (VIF, Durbin-Watson, Breusch-Pagan). In the coefficient analysis, it was concluded that **agricultural inflation** has the **strongest and a negative effect** on GDP growth. In contrast, the **agricultural foreign trade balance** and **agricultural employment** variables positively influence GDP growth. These findings indicate that combating inflation in the agricultural sector should be a **priority policy area** for achieving economic stability and sustained growth.

Keywords: Agricultural inflation, GDP Growth, Multiple Regression, Agricultural Employment, Foreign Trade Balance

JEL Codes: Q10, Q17, O13, E31, J43

1. Giriş

Bu politikalar ekonomik kalkınma, tarımda modernleşme, tarım politikalarında tutarlılık, gıda güvenesi, kırsal alanda istihdam, üretici ve tüketicinin korunması gibi unsurları içermektedir (Kurtuluş). Tarımın gelir ve istihdama katkısı, birçok sektöre girdi sağlaması, ihracat ürünlerinde yer alması ve çevreye olan olumlu etkileri nedeniyle dünya genelinde vazgeçilemez bir sektör haline gelmiştir. Bu sebeple ekonomik, sosyal ve çevresel açılardan toplumun tüm kesimlerini ilgilendirmektedir (Yağış, 2024).

Ülkelerin gelişmişlik seviyeleri tarım politikalarını etkilemektedir. Gelişmiş ülkelerde, yüksek katma değerli ürünler karşısında bazı tarımsal ürünlerin üretim önceliği azalmıştır. Ancak bu durum, belirli coğrafyaların tarımsal üretimde uzmanlaşmasına yol açmıştır. Dünya genelinde teknoloji ve makineleşme sayesinde tarımsal üretimde verimlilik artmış ve tarımın ekonomik önemi artmıştır. Ülkeler, sadece hammadde olarak kullanılan tarım ürünlerinden ziyade, işlenerek yüksek katma değer sağlayan tarımsal ürünlere odaklanmaktadır. Gelişmiş ülkeler kendi hammadde üretim alanları daralırken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerden ithal ettikleri tarım ürünlerini işleyerek önemli gelir elde etmektedirler. Dünya ekonomisinin %4,1'ini oluşturan tarım sektörü, makine ve bilişim teknolojilerinin desteğiyle sürekli büyümektedir.

Tarım sektörü, makine ve teknoloji ile yakın bir ilişki içinde bulunmaktadır. Bu nedenle, dünya sıralamasında tarımsal üretimde üst sıralarda yer alan ülkeler, yalnızca saha üretimleriyle değil, işlenmiş ürünler sayesinde ön plana çıkmışlardır. Dünya ekonomisi içinde tarımın payı %4,1'dir. Türkiye, coğrafi konumu, doğal kaynakları, iklim şartları ve üretim potansiyeli ile önemli bir tarım ülkesidir. Dünya tarımsal üretimindeki payı 2022 verilerine göre %1,29'dur. Kurtuluş (2024) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye'nin gelecekteki teknolojik atılımlarla bu payını %3'ün üzerine çıkarabileceği belirtilmektedir. Ancak aynı çalışmada, 2022 yılında 58 milyar dolar olan üretim değerinin yapılan analiz sonucunda 2030'da 42 milyar dolara kadar düşeceği tahmin edilmektedir. Öngörülen bu üretim değeri, mevcut beklentilerin oldukça altındadır. Bu noktada, küresel üretim eğilimlerinin yakından takip edilmesi gerekmektedir.

Türkiye, geniş biyofiziksel kaynakları, farklı agro-ekolojik bölgeleri ve yüksek üretim kapasitesi ile tarım sektöründe stratejik bir konuma sahiptir. Ancak küresel iklim değişikliği, demografik baskılar ve teknolojik gelişmeler, sektörel yapıyı derinden etkilemekte ve politika oluşturma süreçlerini daha karmaşık hale getirmektedir. Bu bağlamda, tarım politikalarının sadece ekonomik verimlilik odaklı değil, aynı zamanda sosyal uyum ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda şekillendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin tarımsal kalkınması, ulusal ekonomik büyümenin temel unsurlarından biridir. Ancak artan uluslararası rekabet, iklimsel belirsizlikler ve azalan doğal kaynaklar, politika geliştirme süreçlerinde daha kapsamlı ve yenilikçi yaklaşımların benimsenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu çerçevede, tarım politikalarının çok yönlü bir bakış açısıyla ele alınması ve uzun vadeli stratejik hedeflerle uyumlu hale getirilmesi, sürdürülebilir bir tarımsal kalkınma için hayati önem taşımaktadır (Uslu, 2023).

2. Amaç ve Yöntem

Bu araştırma, Türkiye'de tarım sektörünün makroekonomik göstergelerle olan ilişkisini analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Çalışmada 2010–2023 dönemine ait yıllık veriler esas alınmıştır. Tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı, büyüme hızı, istihdam oranı, üretici fiyat endeksi (ÜFE) ve dış

ticaret verileri, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan resmi istatistiklerden derlenmiştir. Tarım sektörünün ekonomik yapı üzerindeki etkisinin zaman içerisindeki değişimini analiz etmek amacıyla, yıllık değişkenler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş ve ilgili makro göstergelerle olan etkileşimleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada kullanılan istatistiksel yöntem, değişkenler arası ilişkiyi ortaya koymak amacıyla Spearman korelasyon analizi olmuştur. Spearman testi, veriler normal dağılmadığında veya örneklem sayısı sınırlı olduğunda tercih edilen, sıralamalara dayalı parametrik olmayan bir testtir. Analizler SPSS 27 programı aracılığıyla gerçekleştirilmiş ve anlamlılık düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir. Bu yöntemle, tarım sektörüne ait göstergelerin milli gelir, ekonomik büyüme, istihdam ve dış ticaret gibi değişkenlerle ilişkisi istatistiksel olarak test edilmiştir. Elde edilen sonuçlar, sektörel yapının makroekonomik dengeler üzerindeki etkisini değerlendirmek açısından önemli ipuçları sunmaktadır.

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye’de tarım istihdamı, tarım enflasyonu ve tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı gibi anahtar tarımsal göstergelerin Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) büyümesi üzerindeki etkisini ekonometrik olarak analiz etmektir. Çalışma, 2010–2023 dönemine ait yıllık veriler esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Kullanılan tüm makroekonomik ve tarımsal veriler, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yayımlanan resmi istatistiklerden derlenmiştir (Tarım sektörünün milli gelir içerisindeki payı, büyüme hızı, istihdam oranı, Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE) ve dış ticaret verileri).

2.1. Veri Hazırlığı ve İstatistiksel Analiz Yöntemleri

Çalışmada istatistiksel analizler **SPSS 27** istatistik programı aracılığıyla yürütülmüştür ve anlamlılık düzeyi olarak belirlenmiştir.

a) Korelasyon Analizi:

Çalışmanın ilk aşamasında, değişkenler arasındaki doğrusal ilişki yönünü ve gücünü ortaya koymak amacıyla Spearman Korelasyon Analizi kullanılmıştır. Spearman testi, veriler normal dağılım göstermediğinde veya örneklem sayısı sınırlı olduğunda tercih edilen, sıralamalara dayalı parametrik olmayan bir testtir.

b) Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi:

Tarımsal göstergelerin GSYH büyüme oranı üzerindeki etkisini test etmek için Çoklu Doğrusal Regresyon Analizi uygulanmıştır. Modelde bağımlı değişken GSYH Büyüme Oranı'dır. Bağımsız değişkenler ise Tarım İstihdamı, Tarım Enflasyonu ve Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı'dır.

c) Veri Dönüşümü ve Model Formülasyonu:

Modelin tahmin edilmesinde, olası doğrusal olmayan ilişkileri lineer hale getirmek amacıyla GSYH Büyüme Oranı ve Tarım İstihdamı değişkenlerinin logaritması alınmıştır. Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı değişkeni ise ihracat değerinin ithalat değerine bölünmesiyle hesaplanmıştır. Tahmin edilen regresyon modelinin genel ekonometrik formu aşağıdaki gibidir:

$$\ln(\text{GSYH}_{\text{BO}})_t = \beta_0 + \beta_1 \ln(\text{TI})_t + \beta_2 \text{TE} + \beta_3 + \varepsilon_t \left(\frac{\text{İhracat}}{\text{İthalat}} \right)_t$$

Bu formül, değişkenlerimizin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin sayısal büyüklüğünü gösterir. Örneğin, Tarım Enflasyonu (TE) katsayısı -0,013 olup, bu değer Tarım Enflasyonundaki artışın GSYH büyüme oranı üzerindeki negatif etkisini gösterir.

Değişken Tanımlamaları şu şekildedir;

Sembol	Değişken Adı	Açıklama
$\ln(\text{GSYH}_{\text{BO}})_t$	GSYH Büyüme Oranı (Logaritmik)	Bağımlı Değişken
$\ln(\text{TI})_t$	Tarım İstihdamı (Logaritmik)	Bağımsız Değişken

TE _t	Tarım Enflasyonu	Bağımsız Değişken
$\left(\frac{\text{İhracat}}{\text{İthalat}} \right)_t$	Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı	Bağımsız Değişken
$\epsilon_t / \hat{\epsilon}_t$	Hata Terimi	Modelin Açıklayamadığı Kısım

2.2. Literatür Taraması

Tarım sektörünü çeşitli yönleriyle ele alan çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Bunlardan bazıları istihdam, ekonomik büyüme ve tarım ekonomisinin gelişimi gibi belirli alanlara odaklanmış ve akademik yayınlarda yer almıştır.

Yağış (2024) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkiye'de tarım sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkileri 1968-2022 dönemi için ARDL sınır testi methodologyla ekonometrik olarak incelenmiştir. ARDL analizi sonuçlarına göre, tarım sektörünün uzun vadede ekonomik büyümeyi %1,57 oranında artırdığı tespit edilmiştir. Uzun dönem sonuçlarının ardından kısa dönem için hata düzeltme modeli incelendiğinde, katsayının negatif ve anlamlı olduğu görülmüş, bu durum dengesizliklerin %0,27'sinin dönem sonunda giderildiğini göstermektedir. Kısa dönem sonuçlarına göre ise, tarım sektöründeki %1'lik bir artışın ekonomik büyümede %0,36'lık pozitif bir etki yarattığı belirlenmiştir.

Uslu (2023) "Türkiye Yüzyılında Tarım Politikalarına Genel Bir Bakış" adlı çalışmasında, Türkiye'nin ilk yüz yıllık döneminde tahıl ülkesi olma özelliğini sürdürdüğü ve tarımın ekonomik etkileri analiz edilmiştir. Çalışmada, cumhuriyetin ilk yıllarında milli gelir içindeki payı %45 olan tarımın, 2000'li yıllara gelindiğinde %7,5'e kadar gerilediği ve bu oranın giderek azaldığı belirtilmiştir. Dış ticaret açısından bakıldığında ise, tarım ürünlerinde ithalatın arttığı, ihracatın ise azaldığı gözlemlenmiştir.

Ceylan ve Mızırak (2023) "100. Yılında Türkiye'deki Tarım Politikalarının Yapısal Değişimi" başlıklı çalışmalarında, 1980 yılına kadar tarım politikalarının devlet tarafından desteklendiği, ancak 1980 sonrası özelleştirme politikalarıyla destekleme kuruluşlarının özelleştirilmesi sonucu devletin kontrolü ve katkısının azaldığı ifade edilmektedir. Bu dönemde tarım politikalarının uluslararası kuruluşların etkisi altına girmesiyle devlet desteğinin yetersiz kaldığı ve tarım ürünleri ithalatının arttığı belirtilmektedir.

Terin, Aksoy ve Güler (2013) "Tarımsal Büyümeye Etki Eden Ekonomik Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma" adlı araştırmalarında, tarım sektörünün büyümesinin ülke ekonomisinin büyüme oranından daha yüksek olduğu ve bu durumun tarımsal altyapı ve desteklerle devam edeceği sonucuna varılmıştır.

3. Türkiye'de Tarım Sektörünün Ekonomik Analizi ve Bulgular

Türkiye'de tarım sektörü, tarihsel olarak milli gelirin önemli bir bileşeni olmuştur. Ancak 2000'li yıllardan itibaren sanayi ve hizmetler sektöründeki büyümeye paralel olarak tarımın GSYH içindeki payında azalma gözlemlenmiştir. 2010–2023 dönemine ait veriler incelendiğinde, tarım gelirlerinin nominal olarak artmasına rağmen, tarımın toplam GSYH içerisindeki oranının düzenli şekilde azaldığı görülmektedir. Bu durum, tarımın ekonomideki ağırlığının azaldığını, ancak hâlâ stratejik önemini koruduğunu göstermektedir. Özellikle kırsal kesimde istihdam yaratması, gıda arz güvenliği sağlaması ve dış ticarete katkı sunması açısından tarım sektörü ekonomik sistemde kilit bir rol oynamaktadır.

Sektörün büyüme hızı, genel ekonomik büyüme ile kıyaslandığında dalgalı bir seyir izlemektedir. Bazı yıllarda genel büyümenin üzerinde performans gösterse de, çoğu yıl GSYH büyümesinin gerisinde kalmıştır. Ayrıca tarım istihdamı oranında yaşanan düşüş, sektörde yapısal dönüşümün işaretidir. Tarımsal üretimin daha az iş gücüyle yürütülmesi, mekanizasyonun ve teknoloji kullanımının arttığını ortaya koyarken, aynı zamanda kırsal iş gücünün azalması gibi sosyal sonuçlar da doğurmaktadır. Bu bağlamda, tarım sektörünün ekonomik performansı yalnızca üretim ve gelir düzeyleriyle değil, istihdam, fiyat yapısı ve dış ticaret verileriyle birlikte çok boyutlu olarak analiz edilmelidir.

3.1. Türkiye’de Tarım Sektörünün Ekonomik Büyümedeki Yeri

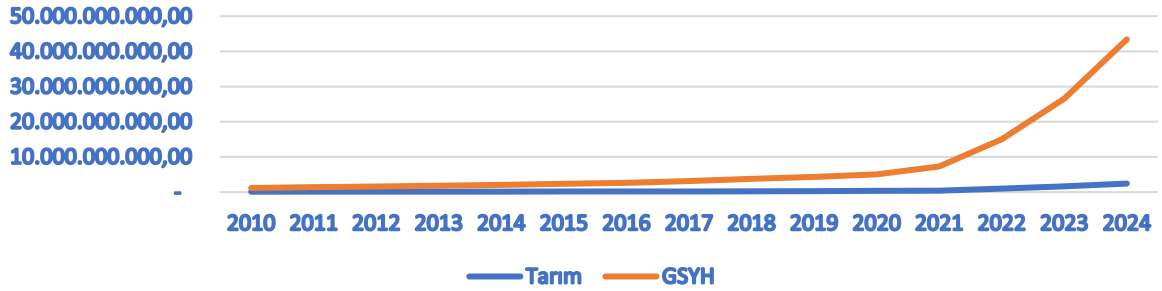
Ekonomik büyüme, bir ülkenin üretim miktarında zaman içinde meydana gelen artış olarak tanımlanır. Üretimdeki bu artışın önemli göstergelerinden biri Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'daki (GSYH) değişimlerdir. GSYH'deki değişimler fiyat artışı veya üretim miktarındaki artıştan kaynaklanabilir. Sadece fiyat artışına dayalı büyümeler, enflasyon olarak ortaya çıkan nominal büyüklüklerdir ve reel anlamda önemli bir değişimi ifade etmezler. Ekonomik büyüme, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli bir konudur. İklim koşullarındaki değişkenlik ve su kaynaklarının azalması, tarımsal üretimi olumsuz etkilemekte ve rekor tahminlerini belirsiz hale getirmektedir. Öztürk ve Alkan (2020), iklim değişikliğinin tarımsal üretkenlik üzerindeki uzun vadeli etkilerine dikkat çekmiştir.

Milli gelir hesaplamalarında kullanılan üretim yönteminde, sektörler göre dağılım yapılarak her bir sektörün gelişimi ayrı ayrı incelenir. Türkiye’de bu dağılımda tarım sektörü her zaman dikkatle takip edilmiştir. Çünkü Türkiye, cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren bir tahıl ülkesi olarak bilinmektedir. Ancak sanayi ve teknolojiye gelişmeler, yüksek katma değerli ürünlere yönelimi artırarak tarımın ihmal edilmesine neden olmuştur. Tarım sektörü, sanayi ve teknolojiye olumlu yönde etkilenmiş ve tarım ürünleri işlenmiş ürünler olarak pazarlanmaya başlanmıştır. Dünya ekonomisinde gıda alanındaki hammaddenin büyük ölçüde tarımdan sağlanması nedeniyle, gelişmiş ülkeler bu alanda önemli ilerlemeler kaydetmiş ve GSYH içindeki tarım sektörünün payı artmıştır. Türkiye ise işlenmiş ürünlerden ziyade daha çok hammadde ihracatçısı konumundadır. Bu durum, milli gelirdeki artışa rağmen tarım sektörünün payının sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Tarihsel verilere bakıldığında, yapılan çalışmalarda milli gelir içindeki tarımın payının yıllara göre %45’lerden %4’lere kadar gerilediği görülmektedir. Bunun temel nedenlerinden biri, işlenmemiş hammadde satışlarında artış olmasına rağmen, mamul ürün satışlarının yeterince artmamasıdır.

2010 yılı itibarı ile tarımın büyüme hızı %7,7 ile 14 yıllık dönemin en yüksek oranını göstermektedir. Bu dönem sonrasında sürekli düşüş göstermiştir. 2016 yılında (-%2,6) düzeyine kadar gerilemiştir. Tarımın 1980 yılından sonra serbest piyasa ekonomisine geçişle kamu kurumlarında özelleştirme gündeme gelmiş ve devlet destek ve teşvikleri azalmıştır. Dolayısıyla tarım sektörü uluslararası kurumların etkisi ile devletin takip edemediği bir alana dönüşmüştür.

Grafik 1 :Türkiye 2010-2023 GSYH ve TARIM Gelirleri (TL)

Kaynak: TUIK

2010 yılından itibaren milli gelir artış hızının altında kalan tarım sektörünün, milli gelir içindeki payı da sürekli olarak azalmıştır. Türkiye, tarım arazisi büyüklüğü açısından dünyada on ikinci sırada yer almaktadır. Tarım sektörünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki oranı zamanla düşüş gösterse de, reel üretimimiz istikrarlı bir şekilde artmıştır. 1970'lere kadar GSYH'nin yaklaşık %43'ünü oluşturan tarım sektörü, 1980'de milli gelirden %25,8 pay alırken, 1980'li yıllarda uygulanan ihracata yönelik makroekonomik politikaların etkisiyle bu oran hızla gerilemiş ve 2022'de tarım sektörünün GSYH'ye katkısı %4,8'e düşmüştür. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre, tarım sektörünün (tarım, hayvancılık, balıkçılık ve ormancılık) 2023 yılında %0,6 oranında bir büyüme kaydettiği ve GSYH içindeki payının %5,4 olarak gerçekleştiği belirtilmektedir (www.ticaret.gov.tr).

Tarımın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payı azalma eğiliminde olsa da, tarım sektörü Türkiye ekonomisi için hala önemli bir role sahiptir. Gelişmekte olan ülkelerde temel ekonomik sektörlerden biri olarak kabul edilen tarım, sadece tarımsal üretim miktarı ve gıda güvencesi açısından

değil; aynı zamanda ekonomik büyüme, istihdam oluşturma ve yoksullukla mücadele gibi çeşitli makroekonomik hedefler açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, tarım alanına yapılan yatırımlar, tarımsal gelirleri ve istihdamı artırarak sektörel gelişimi desteklemekte ve aynı zamanda arazi kullanım verimliliğini artırarak genel ekonomik büyümeye olumlu katkılar sağlamaktadır (Merdan, 2023).

Çalışma da gelişmiş zaman serisi testleri (durağanlık, eş bütünleşme vb.) doğrudan simüle edilememektedir. Sunulan analizler, temel tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve basit doğrusal regresyon sonuçlarını içermektedir. Zaman serisi özelliklerinin tam olarak dikkate alınmamıştır.

3.2. 3.2.Verilerin Analizi

Çalışma kapsamında TÜİK'ten elde edilen veriler kullanılmıştır. İstatistiksel analizlerin gerçekleştirilmesinde SPSS 27 istatistik programından yararlanılmıştır. Son 15 yıla ait veriler üzerinden ilişki değerlendirmesi yapmak üzere Spearman korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırmada istatistiksel anlamlılık düzeyi 0,05 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1- 2010-2023 Türkiye’de Tarım Sektörü ve GSYH

	Tarım Gelirleri (Milyar -TL)	GSYH (Milyar TL)	GSYH- (Tarım) %	Büyüme Hızı (Tarım) %	Büyüme Hızı (GSYH) %	Ekonomik Büyümeye Tarım Katkısı
2010	104.703.634,71	167.664.479,16	8,97	7,7	8,4	0,69
2011	114.838.168,84	1.404.927.614,91	8,17	3,4	11,2	0,28
2012	121.692.892,52	1.581.479.250,87	7,69	2,2	4,8	0,17
2013	121.733.979,09	1.823.427.315,11	6,68	2,4	8,5	0,16
2014	134.744.489,31	2.054.897.827,65	6,56	0,5	4,9	0,04
2015	161.471.475,60	2.350.941.343,28	6,87	9,3	6,1	0,64
2016	161.330.968,63	2.626.559.709,63	6,14	-2,6	3,3	-0,16
2017	189.232.799,63	3.133.704.267,36	6,04	4,9	7,5	0,30
2018	217.832.444,22	3.761.165.557,28	5,79	2,3	3,0	0,13
2019	276.415.863,45	4.317.809.823,93	6,40	3,0	0,8	0,19
2020	336.736.519,72	5.048.567.944,96	6,67	5,8	1,9	0,39
2021	401.536.982,28	7.256.141.737,22	5,53	-3,0	11,4	-0,17
2022	972.301.593,42	15.011.775.978,54	6,48	1,3	5,5	0,08
2023	1.635.078.558,20	26.545.721.796,82	6,16	0,2	5,1	0,01

Kaynak: TUIK 2024

Tablo 1’de Türkiye’de tarım sektörünün 2010–2023 dönemine ait ekonomik göstergelerini kapsamlı şekilde ortaya koymaktadır. Tarım gelirleri her yıl artış gösterirken, tarımın Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYH) içindeki payı düzenli bir azalma eğilimi sergilemiştir; 2010 yılında %8,97 olan pay, 2023 yılında %6,16’ya düşmüştür. Bu durum, tarım sektörünün mutlak büyümesine rağmen ekonomideki göreceli öneminin azaldığını göstermektedir. Tarımın büyüme hızı yıllar içinde dalgalı bir seyir izlemiş, bazı yıllarda negatif değerler (örneğin 2016 ve 2021) görülmüştür. GSYH büyüme oranı da dönem boyunca değişkenlik göstermiş, özellikle 2021 yılında %11,4 ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. “Ekonomik büyümeye tarım katkısı” değişkeni ise 2010 yılında 0,69 ile en yüksek düzeye çıkarken, sonraki yıllarda genel olarak düşük kalmış ve bazı yıllarda negatif değer alarak tarımın büyümeye

olumsuz katkıda bulunduğunu göstermiştir. Bu veriler, tarım sektörünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu, ancak gelir düzeyi bakımından önemli bir artış yaşandığını göstermektedir. Ayrıca yapısal dönüşüm ihtiyacını ve tarımın ekonomideki yerinin yeniden değerlendirilmesi gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Tablo 2: GSYH'DE Tarım Payı ve Reel Büyüme Oranı İlişkisi

	Ort.	S.S.	Korelasyon	
			Tarım Payı (%)	Reel Büyüme Oranı
Tarım Payı (%)	6,73	0,95	1	r: 0,191 p:0,513
Reel Büyüme Oranı	5,89	3,21		1

Tarımın GSYH içindeki payı ile reel ekonomik büyüme oranı yıllara göre karşılaştırması arasındaki ilişkiyi incelemek üzere uygulanan korelasyon analizi sonuçlarına göre korelasyon katsayısı $r = 0,191$ olup, ilişki yönü pozitif olsa da, p değeri 0,513 olarak belirlenmiştir. Bu durum, tarımın GSYH payı ile ekonomik büyüme hızındaki değişim arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığını göstermektedir.

Tablo 3: Tarım ve GSYH Büyüme Hızı İlişkisi

	Ort.	S.S.	Korelasyon	
			Büyüme Hızı (Tarım)	Büyüme Hızı (GSYH)
Büyüme Hızı (Tarım)	2,67	3,48	1	r:-0,033 p:0,911
Büyüme Hızı (GSYH)	5,89	3,21		1

Tarım sektörü büyüme hızı ile toplam GSYH büyüme hızı yıllara göre karşılaştırması arasındaki korelasyon katsayısı ise $r = -0,033$, $p = 0,911$ olarak hesaplanmıştır. Korelasyon katsayısı negatif yönlü ve sıfıra oldukça yakın olup, istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu sonuç, iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir doğrusal ilişki bulunmadığını göstermektedir. Çalışmada tarım gelirlerinin GSYH içerisindeki payı ile ekonomik büyüme oranı arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Çetin ve Aydın (2019), benzer şekilde tarımsal katma değerın makro büyüme üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığını ortaya koymuştur.

3.3. Tarım Sektörünün İstihdamdaki Yeri

Tarımsal üretim, hem yoksulluğun azaltılması hem de küresel nüfus artışıyla birlikte artan gıda talebinin karşılanması açısından kritik bir öneme sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde tarımsal istihdamın yüksek olması ve bu alandaki verimlilik seviyelerinin gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında diğer sektörlerle göre daha fazla farklılık göstermesi, tarımın ekonomik büyümeye olan katkısının önemini artırmaktadır (Tunç, 2023).

ILO raporlarına göre dünya genelinde yaklaşık bir milyar insan tarım sektöründe çalışmakta ve bu sayı toplam istihdamın yaklaşık %28'ini oluşturmaktadır. Yaklaşık 450 milyon kişi ise, çoğunlukla plantasyonlardaki işlerden elde edilen gelirlere bağımlı ücretli çalışanlardır. Tarımdaki istihdamın oranı, teknolojik gelişmeler ve ekonomik değişimler nedeniyle birçok ülkede azalmış olsa da, geçim kaynakları, gıda güvenliği ve kırsal kalkınma için hayati bir sektör olmaya devam etmektedir (www.ilo.org, 2025). Tarım sektörü, nüfusun önemli bir kısmını istihdam etmekte ve birçok yan sektöre doğrudan ya da dolaylı olarak girdi sağlamaktadır. Tarımın bu rolünü özellikle kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından stratejik olarak değerlendirmiştir. Karataş (2021).

Türkiye'de yıllar içinde özellikle tarım sektöründeki istihdam azalırken, hizmet sektöründeki istihdamda artış gözlemlenmiştir. 2022 verilerine göre Türkiye'de hizmetler sektörü istihdamda %56,5 paya sahipken, AB-27 ülkelerinde bu ortalama %71,9'dur. Tarım istihdamı AB-27 ülkelerinde %3,6 ve

OECD ülkelerinde %4,6 seviyesindedir (www.csb.gov.tr, 2025). Türkiye'de tarım istihdamı 2022'de %15,8 ve 2023'te %14,8 olarak gerçekleşmiş olup, bu oranlar AB-27 ve OECD ortalamalarının üzerindedir (Merdan, 2023). Tarım istihdamının toplam istihdam içindeki payı son yıllarda sürekli bir azalma eğilimi göstermektedir. Yılmaz (2020), bu azalmayı kırsal kesimdeki demografik değişim ve genç nüfusun tarımdan uzaklaşmasıyla açıklamaktadır.

Tablo 4 : 2010-2023 Türkiye’de Tarım İstihdam

Yıl	Toplam İstihdam (Milyon Kişi)	Tarım İstihdamı (Milyon Kişi)	Tarım İstihdam Oranı (%)
2010	21.810	5.073	23,3
2011	23.166	5.289	22,8
2012	23.738	5.156	21,7
2013	24.486	5.039	20,6
2014	25.774	5.220	20,3
2015	26.501	5.357	20,2
2016	27.126	5.287	19,5
2017	28.075	5.401	19,2
2018	28.691	5.282	18,4
2019	28.042	5.096	18,2
2020	26.695	4.737	17,7
2021	28.797	4.948	17,2
2022	30.752	4.866	15,8
2023	31.632	4.695	14,8

Kaynak: TÜİK

Tarım işgücü verimliliği konusunda Tunç (2023) tarafından yapılan bir araştırmaya göre; OECD ülkelerinde tarımsal işgücü verimliliğinin genel olarak bir yakınsama eğilimi izlemediği, aksine ülkeler arasındaki tarımsal işgücü verimliliği farklılıklarının zamanla arttığı belirtilmektedir. Aynı çalışmada, OECD ülkelerinde tarımsal işgücü verimliliğinin zaman içinde arttığı veya en azından dengeli bir seyir izlediği sonucuna ulaşılmıştır (Tunç, 2023).

3.3.1. Tarım Sektörü İstihdamı ile Toplam İstihdam İlişkisi

Türkiye'de tarımsal istihdamın toplam istihdam içerisindeki payı, milli gelirdeki payına paralel olarak sürekli bir azalma göstermektedir. Dünya istihdam raporları incelendiğinde, gelişmekte olan ülkelere tarımsal istihdam oranının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Tarım Sektörü İstihdamı ile Toplam İstihdam İlişkisi

	Ort.	S.S.	Korelasyon	
			Toplam İstihdam	Tarım İstihdamı
Toplam İstihdam	26806,07	2825,62	1	r:-0,327 p:0,253
Tarım İstihdamı	5103,29	224,63		1

Toplam İstihdam ile tarım sektörü istihdamının yıllara göre karşılaştırması arasındaki ilişkiyi incelemek üzere uygulanan korelasyon analizi sonuçlarına göre korelasyon katsayısı $r = -0,327$ olup, ilişki yönü

negatif, ilişki gücü zayıf p değeri 0,253 olarak belirlenmiştir. Bu durum, toplam istihdam ile tarım istihdamı arasındaki ilişkinin negatif yönlü olduğunu ve tarım istihdamının toplam istihdam içerisindeki yerinin azalış gösterdiğini ortaya koymakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiden söz edilememektedir.

3.4. Tarım Sektörü ve Fiyatlar Genel Düzeyi (Tarım-ÜFE)

Üretici fiyat endeksleri, ekonomik işlemlerin ilk aşamasındaki fiyat hareketlerine göre oluşturulur. Bu özelliğiyle üretici fiyat endeksi, fiyat seviyelerindeki değişimlere karşı daha hassastır ve enflasyonist eğilimlerin erken bir sinyali olarak kabul edilir. Bu nedenle, üretici fiyat endeksi ve alt bileşenleri, ekonomik dalgalanmaların başlangıcını izlemek için önemli bir araçtır. Tarım ürünleri üretici fiyat endeksi (Tarım ÜFE), üretim yeri ayrımı yapılmaksızın, ağırlıklı olarak üretimde öne çıkan tarımsal ürünlerden oluşan bir ürün sepetine dayanır. Bu endekste fiyatlar, üreticilerin sattığı tarım ürünlerinin, vergi, taşıma maliyetleri ve ticaret marjları (toptan ve perakende) hariç tutularak hesaplanan değerlerini yansıtır. Ürünlerin endekse dahil edilebilmesi için, iç pazarda önemli bir paya sahip olmaları, üretimlerinin süreklilik göstermesi ve fiyatlarının düzenli olarak takip edilebilir olması gerekmektedir.

Diğer yandan, tüketici fiyat endeksi (TÜFE), şehirde yaşayan hanelerin sabit bir mal ve hizmet sepetini satın alma maliyetindeki zaman içindeki değişimleri ölçer. Bu nedenle, genel yaşam maliyetinin takibi açısından temel bir gösterge olarak işlev görür (Bozkurt ve Çamoğlu, 2024).

Tarımsal ürün fiyatlarındaki yükselişin temel nedenlerinden birinin biyoyakıt üretimi olduğu, bu durumun araçlar arasındaki kar marjını artırdığı ve aynı zamanda küresel açlığı da artırdığı ifade edilmiştir. Bu sonuçlar, gıda fiyat enflasyonunun bir yeniden dağıtım mekanizması olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir (Baines, 2014, s.79).

Tablo 3'te görüldüğü gibi, Türkiye'de 2010 yılından itibaren tarım-ÜFE endeks değerlerinde sürekli bir artış gözlemlenmiştir.

Tablo 6 : Türkiye Tarım -ÜFE ve Değişim Yüzdeleri

YIL	TARIM ÜFE ENDEKS	DEĞİŞİM %
2010	41,30	5,36%
2011	43,80	6,03%
2012	43,21	9,86%
2013	47,92	10,88%
2014	53,97	12,63%
2015	55,61	3,04%
2016	62,32	12,06%
2017	69,58	11,64%
2018	85,40	22,74%
2019	99,15	16,09%
2020	129,62	30,73%
2021	275,05	12,19%
2022	451,87	64,28%
2023	663,78	46,89%

Kaynak: www.tuik.gov.tr

2022 yılında değişim oranı %64,28 olarak en yüksek oranda gerçekleşmiştir. Endeks değeri 2010'da 41,30 iken 2023'de 663,78'e çıkmıştır. Enflasyon oranlarına bakıldığında 2018 yılından itibaren Türkiye'de enflasyon oranı sürekli artış göstermiş ve Tarım-ÜFE oranları da %64,28'e kadar artmıştır.

Tablo 7: Türkiye Tarım ÜFE Yıllık Ortalama oranları (2012-2023)

YIL	ÜFE (%)
2010	--
2011	--
2012	5,32
2013	0,22
2014	6,72
2015	12,14
2016	6,98
2017	7,31
2018	11,39
2019	19,84
2020	16,54
2021	23,50
2022	74,49
2023	86,62

Tablo 7'de Tarım-ÜFE oranlarına bakıldığında 2012'den itibaren verilerine ulaşılabilmektedir. 2012 yılında %5,32 olan Tarım-ÜFE oranı 2015'de %12,14 oranına yükselmiştir. 2018 yılından itibaren sürekli yüksek oranlı artış göstererek 2023 yılında %86,62 oranını görmüştür.

Tablo 1'den tarımın ülke GSYH içindeki payına bakıldığında, 2010 yılında %8,97 iken 2023 yılına kadar fark edilir derecede düşüşler göstermiş ve 2023 yılında %6,16 olarak gerçekleşmiştir. Tarım ürünlerinin maliyetlerindeki değişim bağlı sektörleri ve özellikle gıda ürünlerini de etkilemektedir. Bu durum tüm ülke enflasyonu da etkilemektedir.

Tablo 8: Tarım ÜFE Endeks ve Değişim % İlişkisi

	Ort.	S.S.	Korelasyon	
			Tarım ÜFE Endeks	Değişim %
Tarım ÜFE Endeks	151,61	187,10	1	r:0,837** p:0,001
Değişim %	18,88	17,40		1

**Korelasyon değeri 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Tarım ÜFE endeks değeri ile enflasyon oranlarına göre yıllara dayalı karşılaştırması arasındaki korelasyon katsayısı ise $r = 0,837$, $p = 0,001$ olarak hesaplanmıştır. Korelasyon değeri pozitif yönlü yüksek düzeyde güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, iki değişken arasında bir doğrusal ilişki olduğunu teyit etmektedir. Tarım ÜFE endeks değerinin yıllara bağlı değişimi ile enflasyon yüzdesinin yıllara bağlı değişimi yüksek oranda paralellik göstermektedir. Literatürde Tarım ÜFE ile fiyat değişimleri arasında güçlü ve anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Erdem (2021), bu ilişkinin üreticilerin maliyet planlamasını doğrudan etkilediğini belirtmektedir.

3.5. Tarım Sektörünün Dış Ticaretteki Yeri

Uluslararası ticarete Türkiye sürekli açık vermektedir. TÜİK verilerine göre her yıl ihracat hacmindeki artış, ithalat hacminde de artışla karşılık buluyor. Bu durumun esas nedeni üretim kaynaklarındaki birçok başlıkta dışa bağımlı olmamızdır. Türkiye enerji ihtiyacının %73 oranını ithalat yoluyla karşılamaktadır. Bu üretim artışı ile enerji tüketiminin artışını ve dolayısıyla ithalatında artışını getiriyor.

Türkiye, çeşitli tarım ürünlerinde ihracat potansiyeline sahip olup, özellikle yaş sebze ve meyve ihracatında bölgesel pazarlarda etkin konumdadır. Duran (2022) çalışmasında Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatındaki artışın, dış ticaret fazlası oluşturmadaki rolünü vurgulamaktadır.

Yıllara göre dış ticaret verileri Tablo 5'de verilmiştir. Her yıl değişen dış ticaret rakamlarındaki değişimde genellikle ithalat değişimi ihracattan daha yüksek oranda gerçekleşmiştir.

Tablo 9: Türkiye'nin 2010-2023 Dış Ticaret Verileri

Yıllar	İhracat (Milyar USD)	(%)	İthalat (Milyar USD)	(%)	Dış ticaret Dengesi	Dış ticaret Hacmi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
					(Milyar USD)	(Milyar USD)	%
2010	113.883.219,00	11,50	185.544.332,00	31,70	- 71.661.113,00	299.427.551,00	23,2
2011	134.906.869,00	18,50	240.841.676,00	29,80	-105.934.807,00	375.748.545,00	25,5
2012	152.461.737,00	13,00	236.545.141,00	- 1,80	- 84.083.404,00	389.006.877,00	3,5
2013	161.480.915,00	5,90	260.822.803,00	9,6	- 99.341.888,00	422.303.717,00	61,9
2014	166.504.862,00	3,10	251.142.429,00	- 3,70	- 84.637.567,00	417.647.291,00	66,3
2015	150.982.114,00	- 9,30	213.619.211,00	-14,90	- 62.637.098,00	364.601.325,00	70,7
2016	149.246.999,00	- 1,10	202.189.242,00	- 5,40	- 52.942.243,00	351.436.241,00	73,8
2017	164.494.619,00	10,20	238.715.128,00	18,10	- 74.220.509,00	403.209.747,00	68,9
2018	177.168.756,00	7,70	231.152.483,00	- 3,20	- 53.983.726,00	408.321.238,00	76,6
2019	180.832.722,00	2,10	210.345.203,00	- 9,00	- 29.512.481,00	391.177.924,00	86,0
2020	169.637.755,00	- 6,20	219.516.807,00	4,40	- 49.879.052,00	389.154.562,00	77,3
2021	225.214.458,00	32,80	271.425.553,00	23,60	- 46.211.095,00	496.640.011,00	83,0
2022	254.169.748,00	12,90	363.710.575,00	34,00	-109.540.827,00	617.880.322,00	69,9
2023	255.627.429,00	0,60	361.966.913,00	- 0,50	-106.339.484,00	617.594.341,00	70,6

Kaynak: www.tuik.gov.tr

Türkiye'nin tarım sektörü dış ticaret verilerine bakıldığında, Tablo 6'ya göre tarım ihracatının payı %3,3-%3,9 aralığında olduğu ve tarım ithalatının payı ise %%2,99 ile %4,69 aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 10: Türkiye'nin 2010-2023 Tarım Sektörü Dış Ticaret Verileri

	Tarım İhracat (Milyar USD)	Tarım İthalat (Milyar USD)	Tarım İhracat Pay (%)	Tarım İthalat Pay (%)	Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı (Milyar USD)
2010	--	--	--	--	--
2011	5.166.596,00	8.895.184,00	3,80	3,70	- 3.728.588,00
2012	5.191.856,00	7.445.659,00	3,40	3,10	- 2.253.803,00
2013	5.339.323,76	7.792.640,32	3,31	2,99	- 2.453.316,56
2014	5.712.143,89	8.948.938,67	3,43	3,56	- 3.236.794,78

2015	5.293.786,45	7.501.499,86	3,51	3,51	- 2.207.713,41
2016	5.686.894,44	7.345.238,51	3,81	3,63	- 1.658.344,07
2017	5.579.338,97	9.374.404,69	3,39	3,93	- 3.795.065,71
2018	5.846.649,33	9.498.144,10	3,30	4,11	- 3.651.494,77
2019	5.597.488,12	9.835.839,67	3,09	4,68	- 4.238.351,55
2020	5.958.654,29	9.834.424,85	3,51	4,48	- 3.875.770,55
2021	7.156.042,00	12.082.065,00	3,18	4,45	- 4.926.023,00
2022	7.767.815,00	14.771.684,00	3,06	4,06	- 7.003.869,00
2023	9.632.977,00	13.800.965,00	3,77	3,81	- 4.167.988,00

Kaynak: TÜİK

Tarım sektörünün milli gelir içindeki payının her yıl azaldığı görülmektedir. Dış ticaret verilerinde ise stabil denecek aralıklarda seyrettiği söylenebilir. Özellikle tarım ürünü ihracatının hammadde olarak yapıldığı ve işlenmiş ürün olarak ithal edildiği görülmekte ve ihracatın sürekliliğinin olacağını göstermektedir.

Yıllara göre incelendiğinde genel dış ticaret verilerin de ihracatın ithalatı karşılama oranının sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Yıllar içinde tablo 5’de görüldüğü üzere 2019 yılında %86’ya kadar çıkmıştır. Genel ortalamaya bakıldığında %70,8 olarak gerçekleşmiştir. Tarım ürünlerinde bu durum yıllara göre değişkenlik göstermekle beraber ortalama %65 düzeyinde gerçekleşmiştir. Tarımın dış ticaret içindeki payına göre dış ticaret açığı üzerindeki etkisi açısından bakıldığında en düşük oran 2012 yılında %2 ve en yüksek oran 2019 yılında %14 oranında gerçekleştiği görülmektedir.

Tablo 11: Genel Dış Ticaret Dengesi ile Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı ilişkisi

	Ort.	S.S.	Korelasyon	
			Dış Ticaret Dengesi	Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı
Dış Ticaret Dengesi	-74.209.404,3	24.733.735,5	1	r:-0,007 p:0,982
Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı	-3.479.488,0	1.449.576,4		1

Dış Ticaret dengesi ile tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranının yıllara göre karşılaştırması arasındaki korelasyon katsayısı ise $r = -0,007$, $p = 0,982$ olarak hesaplanmıştır. Korelasyon değeri sıfıra yakın olup, negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamsız bulunmuştur. Bu bulgu, iki değişken arasında herhangi bir doğrusal ilişki olmadığını teyit etmektedir.

Tablo 12: Genel İhracat ile Tarım İhracat ilişkisi

	Ort.	S.S.	Korelasyon	
			İhracat	Tarım İhracat
İhracat	181.227.580,2	46.110.446,2	1	r:0,881 p:0,001
Tarım İhracat	6.387.320,9	1.533.934,3		1

**Korelasyon değeri 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Toplam ihracat değeri ile tarım ihracat değerinin yıllara dayalı karşılaştırması arasındaki korelasyon katsayısı ise $r = 0,881$, $p = 0,001$ olarak hesaplanmıştır. Korelasyon değeri pozitif yönlü yüksek düzeyde güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, iki değişken arasında bir doğrusal ilişki olduğunu teyit etmektedir. Genel ihracat değerinin yıllara bağlı değişimi ile tarım ihracat yıllara bağlı değişimi yüksek oranda paralellik göstermektedir.

Tablo 13: Genel İthalat ile Tarım İthalat ilişkisi

	Ort.	S.S.	Korelasyon	
			İthalat	Tarım İthalat
İthalat	255.436.984,5	56.979.438,2	1	r:0,626 p:0,001
Tarım İthalat	9.866.808,9	2.320.984,3		1

**Korelasyon değeri 0,01 seviyesinde anlamlıdır.

Toplam ithalat değeri ile tarım ithalat değerinin yıllara dayalı karşılaştırması arasındaki korelasyon katsayısı ise $r = 0,626$, $p = 0,001$ olarak hesaplanmıştır. Korelasyon değeri pozitif yönlü orta düzeyde güçlü ve istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu bulgu, iki değişken arasında bir doğrusal ilişki olduğunu teyit etmektedir.

Tablo 14: Korelasyon Analizi Sonuçları

	GSYH Büyüme Oranı	Tarım İstihdamı	Tarım Enflasyonu	Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı (İhracat/İthalat)
GSYH Büyüme Oranı	1	,836**	-,854**	,336**
Tarım İstihdamı		1	-,723**	,315**
Tarım Enflasyonu			1	-,488**
Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı				1

** $p < 0,05$

Genel ithalat değerinin yıllara bağlı değişimi ile tarım ithalat yıllara bağlı değişimi yüksek oranda paralellik göstermektedir. Literatürde, tarım ithalatı ile toplam ithalat arasında pozitif ve anlamlı bir korelasyon gözlenmiştir. Kaplan ve Sezer (2018), bu durumun Türkiye'nin tarımsal girdilerde dışa bağımlı yapısını gösterdiğini ifade etmektedir.

4. Regresyon Sonuçları

Regresyon analizi için GSYH Büyüme Oranı ve Tarım İstihdamı değişkenlerinin logaritması alınmıştır. Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı değişkeninde ihracat değeri ithalat değerine bölünerek hesaplama yapılmıştır. Çalışmada istatistiksel analizler SPSS 27 istatistik paket programı ile gerçekleştirilmiştir. 2010-2023 yılları arasında veriler incelenerek GSYH büyüme oranı üzerinde tarım istihdamı, tarım enflasyonu ve tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranının etkisini incelemek üzere çoklu doğrusal regresyon analizi uygulanmıştır. Regresyon analizi öncesinde korelasyon analizi sonuçları incelendiğinde; GSYH büyüme oranı ile tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı arasında istatistiksel olarak pozitif yönlü düşük düzeyde bir ilişki bulunmaktadır ($r = 0,336$; $p = 0,021$). GSYH büyüme oranı ile tarım istihdamı arasında güçlü ve pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($r = 0,836$; $p = 0,001$). GSYH büyüme oranı ile tarım enflasyonu arasında güçlü ve negatif bir ilişki bulunmaktadır ($r = -0,854$; $p = 0,001$). Tarım istihdamı ile tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı arasında düşük düzeyde güçlü pozitif bir ilişki bulunmaktadır ($r = 0,315$; $p = 0,026$). Tarım enflasyonu ile tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı arasında orta düzeyde güçlü negatif bir ilişki bulunmaktadır ($r = -0,488$; $p = 0,012$).

Kurulan regresyon modelinde tarımsal değişkenlerin GSYH üzerindeki etkisi test edilmiştir. Modelin açıklayıcılığı %88,3'tür ($R^2 = 0,883$), kurulan model istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F = 25,197$; $p = 0,001$). Tolerance değerleri 0,331–0,678 aralığında, VIF değerleri 1,474–3,019 arasında bulunmuştur. Bu sonuçlar, bağımsız değişkenler arasında ciddi çoklu doğrusal bağlantı (multicollinearity) sorunu olmadığını göstermektedir. Tarım enflasyonu değişkeni diğerlerine kıyasla daha yüksek korelasyona sahip olsa da kritik eşik değerlerini aşmamaktadır. Modelin genel geçerliliğini artırmak amacıyla ek diagnostik testler uygulanmıştır. Durbin-Watson testi sonucu 1,689 bulunmuştur, bu durum kurulan

modelde otokorelasyon sorunu olmadığını göstermektedir. Breusch-Pagan testi sonucu p değeri 0,317 bulunmuştur, bu sonuç değişen varyans sorunu bulunmadığına işaret etmektedir. Bu bulgular, modelin hem istatistiksel hem de ekonometrik açıdan güvenilir olduğunu doğrulamaktadır.

Tablo 15: Regresyon Analizi Sonuçları

	Standardize Olmayan		Standardize	t	p	Çoklu Doğrusallık	
	Kat sayılar	Std. Error	Katsayılar			Tolerance	VIF
Sabit	-7,768	12,197		-,637	,538		
Tarım İstihdamı	,103	,048	,280	2,135	,059*	,678	1,474
Tarım Enflasyonu	-,013	,003	-,745	-3,965	,003**	,331	3,019
Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı	,005	,002	,341	2,055	,067*	,425	2,355
*p<0,1, **p<0,05, Bağımlı Değişken: GSYH, R ² =0,883, F=25,197, p=0,001							

Katsayılar incelendiğinde tarım istihdamı ($\beta=0,280$) ve tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı ($\beta=0,341$) GSYH ile pozitif, tarım enflasyonu dengesi ($\beta=-0,745$) GSYH ile negatif yönlü ilişkiye sahiptir. Tüm değişkenlerin GSYH büyüme oranı ile ilişkisi $p<0,10$ düzeyinde anlamlıdır. GSYH büyüme oranı üzerinde değişim yaratan en büyük göstergenin tarım enflasyonu olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tarım enflasyon değerindeki her 1 puanlık artış GSYH büyüme oranında 0,745 puan azalışa neden olmaktadır. İkinci sırada ise tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı, üçüncü sırada ise tarım istihdamı gelmektedir.

5. Sonuç ve Değerlendirme

Bu çalışma, Türkiye'de 2010–2023 dönemine ait tarımsal göstergeler ile makroekonomik göstergeler arasındaki karmaşık ilişkileri Spearman korelasyonu ve çoklu doğrusal regresyon analizi aracılığıyla kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Elde edilen bulgular, tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki rolünün yapısal bir dönüşüm geçirdiğini ve makroekonomik büyümeye olan doğrudan katkısının sınırlı kaldığını, ancak fiyat istikrarı ve dış ticaret performansı üzerindeki etkisini güçlü bir şekilde sürdürdüğünü göstermektedir.

Büyüme ve Yapısal Dönüşüm Çıkarımları, Korelasyon analizleri, tarım sektörünün GSYH içindeki payı ile ekonomik büyüme hızı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığını ortaya koymuştur. Bu sonuç, tarım sektörünün artık Türkiye ekonomisi için büyümenin temel motoru olmaktan uzaklaştığını teyit etmekte ve ekonominin tarım dışı sektörlere doğru ilerleyen yapısal bir dönüşüm içinde olduğunu desteklemektedir. İstihdam verilerinin yıllar içinde azalan bir eğilim göstermesi de bu yapısal değişimi desteklemektedir.

Regresyon ve Fiyat İstikrarı Üzerindeki Kritik Etkisine bakıldığında, regresyon ve korelasyon analizlerinden elde edilen iki bulgu, tarım sektörünün makroekonomik istikrar üzerindeki kritik rolüne işaret etmektedir, bunlar tarım enflasyonunun gücü ve dış ticarete katkısıdır.

Tarım Enflasyonunun Gücü, Çoklu regresyon analizi, tarım sektöründeki değişkenler arasında Tarım Enflasyonunun GSYH büyümesi üzerinde en güçlü ve negatif etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Tarım enflasyonundaki her bir birimlik artışın GSYH büyüme oranında yaklaşık birimlik düşüşe neden olması, tarımsal fiyat istikrarının, genel ekonomik büyümeyi belirleyen birincil politika alanı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, korelasyon analizinde Tarım ÜFE endeksi ile genel enflasyon oranları arasında güçlü ve anlamlı bir pozitif ilişki tespit edilmesi, tarımsal fiyat şoklarının genel fiyatlar genel seviyesine hızla yansıdığını ve enflasyonla mücadelede kilit bir faktör olduğunu pekiştirmektedir.

Dış Ticaret Katkısı, Regresyon modelinde Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranının GSYH büyümesi üzerinde pozitif ve anlamlı bir etkiye sahip olması, sektörün ihracat yoluyla döviz girdisine ve büyüme ivmesine katkısının devam ettiğini göstermektedir. Ayrıca, tarım ihracatı ile toplam ihracat

arasındaki yüksek korelasyon , tarım sektörünün dış ticaret performansının makro düzeydeki dış ticaret eğilimleriyle paralel ilerlediğini kanıtlamaktadır.

Genel bir değerlendirme ile, tarım sektörünün Türkiye’de ekonomik büyümenin doğrudan belirleyicisi olmaktan giderek uzaklaştığı, ancak fiyatlar genel seviyesi ve dış ticaret performansı üzerindeki etkisini koruduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda, tarım politikalarının odak noktasının, Uslu (2023)’nın da vurguladığı gibi, sadece üretimi artırmaya değil, aynı zamanda yapısal reformlarla verimliliği ve katma değeri artırmaya yönelmesi hayati önem taşımaktadır. Politika önerileri; sürdürülebilirlik ve verimlilik ekseninde tarımsal üretimin modernize edilmesi, dışa bağımlı girdi kullanımının azaltılması ve özellikle tarımsal enflasyonu kontrol altına alacak istikrar mekanizmalarının güçlendirilmesi olmalıdır. Bu yaklaşımlar, sektörün ekonomik sistem içindeki ağırlığını artırırken, uzun vadeli ekonomik istikrar açısından büyük önem taşımaktadır.

6. Son Notlar

Bu çalışma, Türkiye tarım sektörünün 2010–2023 yılları arasındaki ekonomik performansını ve milli gelirle olan ilişkisini çok boyutlu olarak analiz etmeyi amaçlamıştır. Analiz sonuçları, tarım sektörünün GSYH içindeki payının zaman içinde azaldığını, ancak üretim değerleri ve gelir bazında mutlak anlamda bir artış yaşandığını göstermektedir. Bu durum, sektördeki büyümenin daha çok fiyat artışlarına ve üretim hacmindeki genişlemelere bağlı olarak gerçekleştiğini, fakat ekonominin genel yapısındaki değişimle birlikte tarımın göreceli ağırlığının azaldığını ortaya koymaktadır.

Araştırmada kullanılan Spearman korelasyon analizleri ve Çoklu Doğrusal Regresyon modeli, tarım sektörü ile makroekonomik göstergeler arasındaki ilişkilere dair çelişkili ancak stratejik bulgular sunmuştur. Regresyon analizi, Tarım Enflasyonu değişkeninin GSYH büyüme oranı üzerinde en güçlü ve negatif etkiye sahip olduğunu sayısal olarak kanıtlamıştır. Bu bulgu, tarımsal fiyat istikrarının, genel ekonomik büyümenin sağlanmasında kilit bir ön koşul olduğunu göstermektedir; zira tarım enflasyonundaki artışlar, GSYH büyümesini belirgin şekilde aşağı çekmektedir. Buna karşılık, korelasyon analizlerinde tarımın GSYH büyüme oranı üzerindeki genel etkisinin zayıf kalması, tarım sektörünün ekonomik büyümeye doğrudan katkısının sınırlı düzeyde kaldığını, ancak fiyatlar genel seviyesi üzerindeki tetikleyici rolü sayesinde stratejik önemini koruduğunu göstermektedir.

Özellikle, tarım dış ticareti ile genel dış ticaret performansı ve tarım ÜFE ile fiyat değişimleri arasındaki güçlü ilişkiler anlamlı bulunmuştur. Tarımda ihracatın ithalatı karşılama oranı ve Tarım İstihdamının GSYH büyümesini pozitif yönde etkilediği bulgusu, tarım sektöründeki istihdamı korumaya ve dış ticaret fazlasını artırmaya yönelik politikaların büyümeyi destekleyici nitelikte olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’de tarım sektörü ekonomik anlamda yapısal bir dönüşüme ve **fiyat istikrarına** odaklanan politikalara ihtiyaç duymaktadır. Verimliliği artırmaya yönelik teknoloji yatırımları, iklim değişikliğine duyarlı politikalar ve kırsal kalkınmayı önceleyen yaklaşımlar, sektörün geleceği açısından kritik önemdedir. En önemlisi, tarım politikalarının, **tarımsal enflasyonu kontrol altına almayı** merkeze alarak sürdürülebilirlik ve verimlilik ekseninde yeniden şekillendirilmesi, uzun vadeli ekonomik istikrar açısından büyük önem taşımaktadır. Tarımsal üretimin modernize edilmesi, ihracat pazarlarının çeşitlendirilmesi ve dışa bağımlı girdi kullanımının azaltılmasına yönelik politikalar sektörün ekonomik sistem içindeki ağırlığını artırabilir. Bu bağlamda, çalışmada elde edilen veriler ve bulgular, politika yapıcılar ve araştırmacılar için yol gösterici niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Bozkurt, H. Çamoğlu Mutlu, S. (2024). Türkiye’de Tarım Ürünleri Üretici Enflasyonunun Belirleyicileri: Fourier Bootstrap ARDL Yaklaşımı , Politik Ekonomik Kuram, 8(3), 620-636. <https://doi.org/10.30586/pek.149.9667>
- Ceylan, A. Mızrak, Z. (2023). 100. Yılında Türkiye’deki Tarım Politikalarının Yapısal Değişimi. Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C:5 Özel sayı
- Çetin, A. & Aydın, R. (2019). *GSYH ile Tarımsal Katma Değer Arasındaki İlişki Üzerine Ekonometrik Bir Analiz*. Türkiye Tarım Ekonomisi Dergisi, 25(2), 55–70.

- Duran, M. (2022). *Türkiye'de Tarımsal Dış Ticaretin Gelişimi: 2010–2020 Dönemi*. Ekonomi ve Kalkınma Dergisi, 11(1), 45–59.
- Erdem, S. (2021). *Türkiye'de Tarım Ürünleri Fiyatlarındaki Dalgalanmanın Üreticiye Etkisi*. Tarım Ekonomisi ve Politikaları Dergisi, 4(2), 60–74.
- Kaplan, B. & Sezer, E. (2018). *Tarımsal Üretimde Dışa Bağımlılık ve Türkiye'de İthalatın Rolü*. İktisat Kuram ve Uygulama Dergisi, 13(1), 33–47.
- Karataş, H. (2021). *Türkiye'de Tarım Politikalarının Ekonomik Etkileri*. Tarım Ekonomisi Dergisi, 27(2), 115–132.
- Kurtuluş, M. (2024). Türkiye'nin Tarım Sektörü: Tarımının Dünü, Bugünü ve Yarını. Bingöl Üniversitesi İİBF dergisi, C:8, S:1
- Merdan, K. (2023). Türkiye'de Tarımsal Büyümeye Etki Eden Ekonomik Faktörler (Bir Regresyon Analizi). KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi. C:25/45
- Terin, Aksoy ve Güler (2013). Tarımsal Büyümeye Etki Eden Ekonomik Faktörlerin Belirlenmesi Üzerine Bir Çalışma, Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, C:3 S:3
- Öztürk, F. & Alkan, S. (2020). *İklim Değişikliği ve Türkiye Tarımı Üzerindeki Ekonomik Etkiler*. Çevre ve Tarım Araştırmaları, 18(3), 203–218.
- Uslu, H. (2023). Türkiye Yüzyılında Tarım Politikalarına Genel Bir Bakış, Al-Farabi International Journal on Social Science, C:8, S:2
- Yağış, O. (2024). Tarım Sektörünün Ekonomik Büyümeye Etkileri: Türkiye İçin Ardl Sınır Testi Yaklaşımı, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C:33, S:2
- Yılmaz, Z. (2020). *Tarım Sektöründe İstihdamın Dönüşümü: Türkiye Örneği*. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 8(1), 88–104.
- <https://www.ilo.org/industries-and-sectors/agriculture-plantations-other-rural-sectors> (Erişim Tarihi: 14.03.2025)
- <https://www.csb.gov.tr/istihdam-in-sektorel-dagilimi-i-85697> Erişim Tarihi : 14.03.2025)
- <https://ticaret.gov.tr/data/5b8700a513b8761450e18d81/Genel%20Tar%C4%B1m%20Sekt%C3%B6r%C3%BC%20Raporu.pdf> (Erişim Tarihi:20/03/2025)

Türkiye’de Tarımsal Göstergelerin GSYH Büyümesi Üzerindeki Etkisi Üzerine Çoklu Regresyon Analizi (2010–2023)

Multiple Regression Analysis on the Impact of Agricultural Indicators on GDP Growth in Turkey (2010–2023)

Şahin ÇETİNKAYA

Doç. Dr., Aksaray Üniversitesi Sağlık

Bilimleri Fakültesi

sahincetinkaya@aksaray.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-2937-4247>

Extended Summary

This study presents a comprehensive analysis of the economic role and performance of Turkey’s agricultural sector over the period 2010–2023, highlighting its interactions with key macroeconomic indicators. The agricultural sector, despite its decreasing share in GDP and employment over recent decades, remains an essential component of Turkey’s economic, social, and regional development. Using official statistics from the Turkish Statistical Institute (TurkStat), the study examines the relationship between agricultural output and GDP, growth rates, employment figures, agricultural producer price indices (PPI), and foreign trade indicators. The analysis employs Spearman correlation tests to assess the strength and direction of these relationships.

The findings indicate no statistically significant correlation between the share of agriculture in GDP and overall economic growth, suggesting that agriculture has a limited direct effect on GDP expansion. Similarly, no significant relationship was found between agricultural growth rates and national growth rates. However, a strong positive correlation between the agricultural Producer Price Index (PPI) and inflationary price changes was observed, indicating the sector’s sensitivity to broader macroeconomic pressures.

Employment in the agricultural sector declined significantly during the study period. While agriculture accounted for over 23% of total employment in 2010, this figure dropped to below 15% by 2023. This trend is indicative of structural shifts in the Turkish labor market, characterized by rural-to-urban migration, increased mechanization, and changing economic preferences among younger generations. Nonetheless, agriculture remains a critical source of employment in rural regions, especially among older populations.

In terms of foreign trade, the agricultural sector maintains a consistent role in Turkey’s export structure. A strong correlation was found between agricultural exports and total exports, underscoring the importance of agricultural goods in Turkey’s trade portfolio. Furthermore, a moderate but statistically significant correlation was observed between agricultural imports and total imports. The agricultural trade balance showed fluctuations over the years, shaped by global commodity prices, domestic production capacity, and exchange rate dynamics.

Beyond economic growth, the sector has a vital role in maintaining price stability. The volatility of food prices in Turkey, particularly in staple commodities such as cereals, fruits, and vegetables, is often influenced by agricultural input costs, seasonal factors, and supply chain disruptions. As these items constitute a substantial portion of the consumer price index (CPI), even minor fluctuations in agricultural output can contribute to inflationary pressures. Effective regulation and timely policy interventions are essential to stabilize markets and reduce the impact of seasonal supply shocks.

Technology and innovation have become crucial factors for enhancing productivity in the agricultural sector. Precision farming, the use of satellite data, GPS-guided equipment, and smart irrigation systems are beginning to shape the future of Turkish agriculture. Despite promising developments, widespread adoption remains limited due to high investment costs, insufficient digital literacy, and a lack of infrastructure in rural areas. Government incentives, rural broadband access, and agricultural training programs are key to overcoming these barriers.

Climate change represents one of the most critical challenges for Turkish agriculture. The increasing frequency of extreme weather events, prolonged droughts, and irregular precipitation patterns have adversely impacted crop yields and harvest stability. These changes not only threaten food security but also increase production costs and market volatility. Therefore, the implementation of climate-resilient strategies—including drought-tolerant crops, soil and water conservation practices, agroforestry, and risk insurance—is essential for long-term sector sustainability.

Furthermore, Turkey's agricultural sector holds geopolitical significance, particularly in regional food trade. Its location between Europe, Asia, and the Middle East gives Turkey a comparative logistical advantage in exporting agricultural products. Strengthening trade relations, reducing bureaucratic barriers, and improving cold chain logistics can enhance Turkey's competitiveness in global agricultural markets. Participation in international agreements, such as sustainable agriculture initiatives, also provides strategic benefits.

Socially, the agricultural sector is crucial in preventing rural poverty and mitigating urban migration. Ensuring fair market access, stable income, and social security for smallholder farmers is essential. Agricultural cooperatives, micro-credit schemes, and inclusive land reform policies can empower marginalized producers and reduce inequality. Additionally, encouraging youth involvement in agriculture through entrepreneurship programs and innovation hubs may help rejuvenate the sector and preserve rural communities.

In conclusion, Turkey's agricultural sector holds a strategically significant yet complex position within the national economy. While it may no longer be the leading driver of economic growth, its contributions to food security, inflation control, trade balance, climate resilience, and rural livelihoods make it indispensable. Structural reforms focused on sustainability, technological advancement, regional development, and inclusive growth are necessary to strengthen the sector's resilience. As Turkey navigates future economic uncertainties, agriculture must remain a central pillar of national development strategy. Institutional reforms are also essential for the modernization of agricultural governance in Turkey. Strengthening inter-ministerial coordination, enhancing statistical transparency, and ensuring the participation of farmers' unions in policymaking are critical steps. Establishing a responsive and integrated agricultural policy framework that includes rural development, food safety, environmental protection, and innovation is imperative to meet both national and international demands.

Harmonization with European Union (EU) agricultural standards continues to shape Turkey's policy orientation. Efforts to align with the Common Agricultural Policy (CAP), improve food safety and traceability, and adopt sustainable farming practices have gained momentum. However, challenges persist in meeting environmental regulations, animal welfare standards, and subsidy mechanisms. Enhancing institutional capacity and providing technical support for small and medium-scale farmers will be key in fulfilling EU accession-related obligations. Finally, the agricultural sector remains deeply intertwined with Turkey's cultural heritage, community identity, and long-term national priorities. Ensuring food sovereignty, preserving biodiversity, and promoting local production models are not only economic strategies but also social imperatives. Balancing modernization with tradition, efficiency with equity, and global competitiveness with local resilience will define the trajectory of Turkish agriculture in the 21st century.

In the context of global climate change and food security challenges, the importance of a resilient and adaptive agricultural system in Turkey cannot be overstated. The frequency of extreme weather events, such as droughts, floods, and heatwaves, has increased, directly affecting crop yields, livestock productivity, and the stability of rural livelihoods. These climatic shifts have underscored the need for early warning systems, insurance mechanisms, and climate-smart agricultural practices to mitigate risks and ensure long-term sectoral sustainability.

Digitalization and technological innovation present transformative opportunities for Turkish agriculture. Precision agriculture, remote sensing, and smart irrigation technologies can enhance resource efficiency, reduce input costs, and increase productivity. Governmental and private sector investments in agricultural R&D, extension services, and rural broadband infrastructure are critical to support these transitions. Furthermore, strengthening the linkages between research institutions, universities, and farming communities will foster innovation diffusion and capacity building at the grassroots level.

The COVID-19 pandemic further highlighted the strategic significance of food supply chains and domestic agricultural capacity. Turkey's ability to sustain food production and exports during global disruptions demonstrated sectoral resilience, yet it also revealed vulnerabilities related to labor availability, logistics, and dependency on imported inputs. Building self-sufficiency in essential agricultural commodities, diversifying input sources, and reducing logistics bottlenecks should remain strategic policy priorities. In conclusion, Turkey's agricultural sector faces a dual challenge: it must modernize to remain competitive in the global economy while preserving its role in achieving sustainable and inclusive national development. A multidimensional, evidence-based, and participatory approach to agricultural policymaking is essential to unlock the sector's full potential in the coming decades.